

YRJÖ LITTUNEN — RISTO SINKKO
(toim.), **Yhteiskunnallinen tieto ja tiedotustutkimus**, Weilin+Göös, Helsinki 1975

Vuonna 1969 toimitettu »Joukkotiedotus ja yleisö» on jo viisivuotisenä koettu vanhaksi, sillä se on saanut pikkuparadigman. Tuoreella kokoelmalla on kiistämättä uutisarvoa, sillä se keräilee erittäin kirjavan joukon monisteina, puheenvuoroina ja muina papereina esiintyvää tutkimustietoa kansiansa väliin. Teos on mielestäni suhteellisen kallis, mutta hintansa arvoinen monessakin mielessä, mitä seuraavassa koetan perustella, sillä pikkuparadigma ei olekaan pieni.

Tiedotustutkimus paljastaa paradigmaansa ensisijaisesti teoin eikä sanoin. On siten kiinnitettävä huomiota siihen, mitä ja miten tutkitaan, eikä niinkään siihen, mitä tiedotustutkijat uskovat, toivovat tai sanovat tutkivansa. Tuore kokoelma onkin erinomainen lähde tutkia, miten tiedotustutkijat tekevät paradigmaansa. Mielestäni tiedotustutkimus on uudenlaatuisessa vaiheessa. »Yleisöstä» massana, joukkona, laumana, pienryhminä jne. näyttää tulleen suomalainen »yhteiskuntamuodostuma» luokkineen, hegemonioineen, päälysrakenteineen ja kansalaisineen. »Joukkotiedotuksesta» on tullut »markkinajohtoista» suomalaista viestintätodellisuutta »virastojohdoisine» apuelimineen, vaikkakin »demokraattinen» viestintäpoliittinen vaihtoehto edustaa »elintärkeätä välttämättömyyttä . . . . taloudellisesti ja väestöpotentiaaliltaan pienissä maissa, kuten Suomessa . . .» (Littunen). Tiedokin on yhteiskunnallista, mikä ilmenee merkityssisällöissä (Hemánus), tiedontarpeissa

(Suominen) ja markkinajohtoisessa viestinnässä (Suhonen ja Haapasalo).

Paradigma tuoreessa muodossaan kiinnittyy kuin mustekala eri tahoille. Kirjoittajat (14) eivät muodosta koulukuntaa, eivät edusta yhtä korkeakoulua eivätkä sukupolvea. Paradigma on myös sukupuoleton, sillä kirjoittajissa on naisia ja miehiä. Kun aikaisempi tutkimus oli tajuntakeskeistä, on tuore kiinnostunut myös olemisesta ja yleensä elämästä. Useat kirjoittajista käyttävät käsitettä »heijastaa» tiedotuksen tai tutkimuksen yhteydessä, vaikkakaan heijastusten olemuksia (oikein, nurin, viivästyen tms.) ei vielä pohdita. Paradigmaan näyttäisi myös kuuluvan näkemys yhteiskunnan ja tiedotuksen vaikutussuhteesta, sillä »maailmankyläutopioita» ei kokoelmista löydy. Sitä vastoin siitä kyllä löytyy T. Variksen analyysiä kansainvälisestä viestinnästä. Suominen puolestaan kirjoittaa (s. 257), että »yhteiskunnan valtasuhteet eivät tietoteknologian avulla ole muuttuneet». YLEn »informatiivinen» vaihe nousuineen ja hautajaisineen näyttää edistyneen tiedotustutkimuksen uudenlaista kehitystä paitsi siten, että melkoinen osa empiriasta kytkeytyy tuohon vaiheeseen, myös siten, että vaihe muodostanee kehitystaustaa kirjoittajille tarkastella tiedotusta yhteiskunnallisempänä ilmiönä.

Paradigma on monilukoinen, mutta myös monipäinen, mitä kuvaisin esim. siten, että eräät kirjoittajista näkevät joukkotiedotuksen sangen alistettuna yhteiskunnan mekaniikassa, kuten kansallisesti ottaen valtiomonopolistisen kapitalismin »kourissa» tai sitten ylikansallisen järjestelmän osailmiönä. Eräät kirjoittajista taas rakentavat »kolmatta tietä» esim. »demokraattisena viestintäpoliikkana» tai siten kansalaisen tiedontarpeen ohjelmana. Edellisiä ovat mm. Irja Parviainen ja Tapio Varis, jälkimmäisiä Elina Suominen ja Yrjö Littunen. Karl Kautsky ennakoiki kapitalismille aikoinaan eräänlaista K-linjaa (»Krise, Krise und Katastrophe») eikä huonosti ennustanutkaan. Kirjoittajista Littunen (s. 295) ennustaa yhteiskunnallisesti, että »yhteiskunnallisen tiedottamisen kriisit tulevat kärjistymään markkinatalousyhteiskunnissa sitä voimakkaampina, mitä vähemmän kokonaisvaltaista demokraattista ohjausta niiden tietoinstituutioissa on». Par-

viainen puolestaan kirjoittaa (s. 210), että »... tiedontarvetutkimuksen synty liittyy yleiseen yhteiskunnalliseen kehitykseen, kapitalismin ristiriitojen kärjistymiseen ja syvenemiseen, mikä puolestaan on herättänyt tyytymättömyyttä ja vastustusta yhä laajemmissa väestöryhmissä...». Yksilötasolla Suominen toteaa (s. 260), että »... tavalliselle kansalaiselle informaatioyhteiskunta... merkitsee sisällöllisesti epäolennaisen tiedon tulvaa, joka pääasiassa hämärtää yhteiskunnan keskeisiä toimintoja ja rakennetta». (K. Rainio puolestaan on muissa yhteyksissä ennakoinut »infosotaa»). Olisiko kuitenkin todennäköisintä, että tiedotustutkimuksen »kautskylaisia» seuraavat tiedotuksen »keynesit», jotka onnistuvat sääntelemään ohi demokratian näitäkin kriisejä. Teoksen Epilogissa Littunen ja Minkkinen sivuuttavat tämän vaihtoehdon nähdäkseni liian vähällä pohtiessaan tulevaisuudennäkymiä, joihin vaikuttavat välitysteknologian kehitys, tiedontarpeet, kulttuuripolitiikan puuttuminen jne.

»Hyöty» näyttää olevan yksi tiedotukseen kohdistuvista odotuksista. Miten tiedotustutkimuksen hyödyllisyyttä voisi arvioida paradigman pohjalta? Olisiko esim. ns. Pohjois-Karjala projektin toteutus tarkoituksenmukaisempaa, jos siinä olisi mukana tiedotusasiiantuntemusta tässä muodossa? Tätä projektia ei lainkaan esiinny kokoelmassa lähteenä, kohteena tai viitteenä. Miksei? Olisiko »informatiivinen» YLE ja erityisesti TV nyt mahdollisempi toteuttaa, kun perillemenon eräänlaisen »penik-kataudin» läksyt on luettu? Vaiheen seurauksena sitoutumaton lehdistö kiistämättä koetaan aikaisempaa informatiivisemmaksi, luotettavammaksi ja puolueettomammaksi. Olisiko myös totaalinen sanan ja kuvan valvonta tämänlaatuisella paradigmalla voimallisempaa kuin aikaisemmin suomalaisessa yhteiskunnassa? Todennäköisempää saattaisi olla, että uusimuotoista tutkimusta hyödyntää ja kohdentaa markkinajohtoinen viestintä virastojohdoinine lisäkkeineen kuin demokraattinen viestintäpolitiikka, jonka sisälle suorastaan tunkeutuvat tai tulevat tunkeutumaan yhteiskunnan perusvastakohtaisuudet sitä jarruttaen ja mitätöiden.

Kokoelman »nimiä» ovat mielestäni toisaalta Veikko Pietilä, johon syystä useat muista

kirjoittajista viittailevat, sekä Elina Suominen, joka hallitsee monitahoisen, näennäisen ristiriitaisen ja sitoutumattomaksi naamioituvan tiedotustodellisuuden jäsentäen sitä yhteiskuntapoliittiseksi ohjelmaksi kansalaisten kannalta. A. Kalelan ja K. Pietilän analyysi kehitysyhteistyötiedotuksesta on tuoretta paradigmaa monipuolisimmillaan. Heidän työnsä pätesi esim. kotimaisen aluepolitiikan teoriakehyksiksi »yhteiskunnallisessa tietoisuudessa ja käytännössä» välittömästi. Samoin toteaisin Lit-tuksen viestintäpoliittisten mallien soveltuvan monenlaatuisen muun politiikan (esim. maatalous-, metsä-, alue-) todellisuuden ja tavoitteiden analyysimalleiksi. Kauko Pietilä ei nähdäkseni tarpeeksi pohdi »kolhoosierittelyssä» sitä, miten perillemenon selitysmallit saattaisivat muuttua tai säilyä, jos ohjelmana olisikin ollut esim. »Saastuminen Siperiassa», »Asuminen Amurilla», »Tehdas taigalla» tms. On ehkä niin, että suomalaisella talonpoikaistolla on melkoisesti valmista kysyttävää ja vastattavaa juuri kolhooseista? Miten menisi Neuvostoliitossa perille ohjelma »Sukutila Suomessa»? Haluaisin näillä huomioilla sanoa, että paradigmassa yleensäkin on paljon kotimaista, mikä tekee sen toisaalta voimakkaaksi, »velattomaksi», mitä piirrettä K. Nordenstreng näyttää esipuheessaan pitävän koulukuntaisena ja hyvänä piirteenä. Lyhyellä tähtäimellä näin saattaa olla, mutta koulukuntaisuus tms. rajoitukset kuten myös kotimaisuus sisältävät myös paradigman ikääntymisen ja umpioitumisen ituja, eivätkä niinkään muutoksen aiheita. P. Suhosen ja J. Haapasalon erittely ja esimerkit tajunnan tutkimuksesta objektina, käytön kohteena, on kiintoisaa ja uusimuotoista. Mielestäni paradigmalle ominainen historiatieteen puute ehkä tössäkin aiheuttaa, etteivät he analysoi esim. sitä, miten »kansan tahtoa», »oikeustajua» tms. on käytetty vieraantuneessa muodossaan sodan siivittämisen tai rauhan jarruttamisen välineenä, kuten mielestäni olisi voinut syystäkin tehdä. Mikä muuten ihmisten tajunnan täytti ennen »tajuuntateollisuutta» ja miten se täyttyi ennen »tajunnan sääntelyä»? Jotenkin paradigma vieläkin olettaa, että tajunta oli tyhjä ja pimeä ennen ja ilman joukkotiedotusta, aivan kuin tiedotuksen ja tajunnan yhdistäisi »noita-

ympyrä». Paradigmalla on vielä töitä, vaikkakin tuntuu siltä, että kritiikin lisälehdet tulevat lisäämään todennäköisemmin paradigman lonkeroiden ja päiden lukua kuin niitä vähentämään.

Olen huomioinut vain eräitä kokoelman piirteistä. Vuoden 1918 sotaan liittyvät kysymykset näyttävät kuuluvan »salassa pidettävään» sivun 255 luettelon mukaan. Mitähän ihmettä maininta sisältää? Olisiko siinäkin jotakin yhteiskunnallista?

Tarmo Koskinen